

De Eraut

van de

Gereformeerde Kerken in Nederland.

Het auteursrecht van den inhoud van dit blad wordt verzekerd overeenkomstig de wet van 13 Juni 1833: (Staatsblad N°. 124).

Zondag 7 November 1897. N°. 1037.

Dit blad wordt geregeld des Vrijdags van de geabonneerden verzonden. Bijdragen van medewerkers, ingezonden stukken en alles wat verder den inhoud van dit blad betreft, te adresseren aan de REDACTIE, Abonnementen en Advertenties aan den Uitgever J. A. WORMSER, Bureau N. Z. Voorburgwal 44, te Amsterdam. Inzendingen die later dan Dinsdag vóór namiddag te 12 uren worden ontvangen kunnen voor het nummer van die week niet meer in aanmerking komen.

Abonnementen: 1/12 franco aan huis, per drie maanden f. 1.50. Afzonderlijke nummers aan het Bureau 10 Cent. Abonnementen worden aangenomen door alle Boekhandelaars, Postreclamebureaus, enz. en aan het Bureau te Amsterdam. Advertenties: van 1 tot 6 regels 90 Cent; voor elke regel meer 15 Cent. Aanvragen en vermelding van leidegaven en Verslagen 10 Cent p. regel.

Van de gemeene Gratie.

DERDE REEKS.
XXIV.

En zij zullen de heerlijkheid en de eere der volkeren daarin brengen. Openb. 21: 26.

Intusschen mag de poging, om het verband tusschen de lijn van den Christus en de lijn der gemeene gratie op te sporen, niet bij de eerste intrede van het Christendom in de wereld blijven steken. Dat verband strekt zich veel verder uit. Het loopt als een gouden draad door heel de historie, die sinds Golgotha verliep. Meer nog, ditzelfde verband moet zich, zoo waarlijk de profetie van den Christus over de voleinding der eeuwen" gewis en waarachtig is, voortzetten tot in de eerste toekomst, tot de ure aanbreekt, waarvan Jezus sprak: *Dan zal het einde zijn.*

Want wel valt er eene, in zekeren zin zelfs wonder, ontwikkeling der gemeene gratie waar te nemen ook in streken en landen, die dusver buiten den stroom van den Christelijken invloed bleven, maar hoe hoog die ontwikkeling ook klom, ze staat buiten de historische ontwikkeling van ons menschelek geslacht als geheel genomen, en het is niet door deze landen en niet onder deze volken dat de breede stroom der gemeene gratie zich voortstuwt naar de voleinding. Wij denken hier niet alleen aan China en Japan, maar ook aan de tamelijk hoge menschele ontwikkeling, die in Amerika bij zijn ontdekking gevonden werd, en niet minder aan het hoge standpunt, waartoe Indië zich opheft. Hoeveel er ook op het staatkundige, maatschappelijke, zedelijke, verstandelijke, schoonheidskundige en godsdienstige standpunt in de ontwikkeling der volkerengroepen zij af te dingen, toch zal niemand betwisten, dat ze (en dat geheel buiten de Christelijke religie om) zeker wel gerond en rijk gevormd menschele saamenlevens wisten te scheppen; maar tevens staat vast, dat ze, dusver althans, den stroom van dit hun leven niet met dien van het leven der hoogere beschaving ineen deden vloeden.

Voor de waarlijk hoge ontwikkeling waartoe de oorspronkelijke Amerikaansche bevolking, met name in Mexico en Peru gekomen was, is dit zelfs een onherroepelijk feit, naardien wat daar eens bloeide, voor altoos is ondergegaan, en de oorspronkelijke bevolking deels uitgemoord, deels verdwenen is. Met Indië staat dit zeer zeker eenigzins anders. De hoogte trap van ontwikkeling waartoe Indië eens was opgeklimmen, en waarop het zich in zijn afgezonderd volksleven ten deele nog handhaaft, is niet zonder invloed op de overige volken gebleven. Hoe hoog ook de Himalaya Indië noordergrens omkranst, die bergketen bleek geen Chinese muur te zijn, en vele wegen de betrekkingen, die reeds van oude dagen hier tusschen Indië en de Levant waren aangeknoopt; om nu van den invloed dien Indië op China uitoefende, nog niet te spreken. In de eerste ontwikkeling van het menschelek leven, gelijk wij die in de Levant en in het Adiatich westelijk hoogland vinden, waren zeer stelliglijk bestanddeelen van Indische beschaving opgenomen. En zelfs nu nog is de levensgeest in Indië zoo weinig uitgedoofd, dat er zich veel meer een nieuw letterkundig leven ontwikkelt, en de Indische priesters op het wereldcongres der godsdiensten, te Chicago gehouden, blijkbaar met zeker zelfvertrouwen optraden, dat hun religie nog een groote toekomst voor zich had. Het valt daarom nog niet uit te maken, of misschien de wortel van den stam hier nog gaaf is, en allicht bestemd, om bij nieuwe ontwikkeling tot vernieuwde bloei te geraken. Maar voorzover gissing achterwege blijft, en we uitsluitend met de feiten der historie rekenen, mag toch vastgesteld, dat de Europeesch-Christelijke invloed, die zich ook in Indië heeft doen gelden, als met de stuwkracht van een aanzwelende stroom over het oud-Indisch leven heenschuift. Er is geen doorbreukende en doorbreukende van beide ontwikkelingen. Wat van oudsher in Indië bestond moge oortuigen en gespaard worden, zich verweren en de leiding in handen nemen kan het niet meer. Het betrekkelijk kleine Engeland heerscht over de meer dan driehonderd miljoen bewoners van Indië met de kalme majesteit van den meerdere. Komt er nog moeite, dan zijn het niet de oorspronkelijke Indiërs, maar de Mahomedaansche bergstammen in het noorden, die het aan het Engelsche leger lastig maken. En voor het overige blijft het Indische leven wat het was. Van aanneming der Christelijke religie door de massa als massa is nog van verre geen sprake. En worden al enkele bestanddeelen te voortbrengende van Europeesche

beschaving, zooals spoorwegen, telegraphen, en wat dies meer zij, overgenomen, toch blijven dit algeader vreemde elementen, die wel in het Indisch leven worden ingeschoven, maar er zich niet met vermengen.

Veel sterker is dit nog in China en Japan het geval. Het menschelek leven, gelijk het zich reeds voor eeuwen in deze twee machtige Staten heeft vastgezet, en bijna één derde van ons menschelek geslacht omvat, staat betrekkelijk hoog. Er heerscht orde, het kwam tot hoge verstandelijke ontwikkeling, niet gering was de kunstvaardigheid, en de sterke aanwas der bevolking bewees, dat er geen geringe welvaart heerschte. Bovendien was dit alles de uitwerking van een bewust willen. Alles toch droeg een kenmerkend stempel. Het werd beheerscht door enkele leidende gedachten. Eenzijdig moge de bereikte ontwikkeling in hoge mate geweest zijn, toch was en bleef ze van hoge bedeuidenis. Zelfs blijkt nu van achteren, wat nog sterker spreekt, dat de ook persoonlijke ontwikkeling, dank zij het hoge standpunt waarop het leven der volken stond, zoover voortschreed, dat ze in staat zijn om zich, schijnbaar zonder veel inspanning, voetstoots aan te sluiten aan de veel hoogere menschele ontwikkeling, waartoe Europa eerst na een worsteling van veel eeuwen is opgeklimmen. Vooral van Japan kwam dit sterk uit. Nog in de heugenis van het thans levend geslacht was Japan schier hermetisch voor Europa afgesloten. Alleen ons land mocht onder scherpe controle een klein handel op Decima drijven. Het is niet veel meer dan veertig jaren geleden, dat een Amerikaansch eskader Japan dwong zijn havens voor den wereldhandel te ontsluiten. En toch is Japan er nu reeds in geslaagd, op zoo breede schaal westersche beschaving in zijn regeering, leger- en vlootformatie, administratie en zooveel meer in te voeren, dat het, gesteund door zijn sterke vloot, reeds medezeggenschap eischt in het kapittel der zeemogendheden. — China schrijft veel langzamer vooruit, maar toch toont reeds de enkele verschijning van een man als Li Hung Chang, dat ook in China een persoonlijke rijping mogelijk is, die aansluiting aan onze Westersche-Europeesche beschaving alleszins denkbaar maakt.

Hierbij doet zich echter het opmerkelijk verschijnsel voor, dat Japan en China ons nabootsen, wonderlijk juist zelfs, nabootsen kunnen, en tot op zekere hoogte, doen kunnen gelijk wij doen, maar dat deze aansluiting aan ons leven een geheel uitwendige blijft. In onze Oost zijn de Chinezen tamelijk sterk tegenwoordig, maar sinds eeuwen blijven ze op zich zelf staan. In Amerika, waar thans tal van Chinezen henen trekken, blijven ze van geheel de overige bevolking afgezonderd. En wie in Japan de jongste ontwikkeling gadeslaat, wordt getroffen door de zonderlinge verschijning van een in zijn hart nog echt heidsch sociaal leven, maar dat overtoeg is met een glans van Europeesch vernis. Hun eigen ontwikkeling heeft, dank zij de gemeene gratie, wel hun waardigheid en scherpsinnigheid ontwikkeld, en hun geest, als we zoo zeggen mogen, wakker gehouden, en in zooverre hen op de aanneming van een geheel andere beschaving voorbereid; maar voor het overige is al wat ze aan hun eigen verleden danken, een idee, dat niet vermaakt, maar afgedanft moet worden. Organische samenhang tusschen wat bij hen zelf ontwikkeld is, en hetgeen ze van het Christelijk Europa overnemen, is er niet. Ze blijven van nature een veelzijdig hoog aanleg te bezitten. Die aanleg is door hun eigen ontwikkeling niet afgestompt, maar in menig opzicht zelfs frisch gehouden. Maar, voorzover ze thans ons gaan nabootsen, is er geen voortspinnen aan een zelfden draad, noch ook een invloeden van een nieuwen draad in het oude weefsel. Wat ze hadden, moest afgedanft en weggeruimd, om door hetgeen ze uit Europa overnemen, vervangen te worden. Het is op dien grond, dat zoowel van de vroegere ontwikkeling in Mexico en Peru, als van de tegenwoordige volksontwikkeling van Japan en China getuigd moet worden, dat wel de vrucht der gemeene gratie onder deze volkeren een zeer overvloedige was, maar dat die vrucht tot deze volken zelf beperkt bleef, en niet ten goede kwam aan ons menschelek geslacht als zoodanig. Almede dat deze macht der gemeene gratie, waar ze in aantaking komt niet onze hoogere ontwikkeling, geen blijvend gewin blijkt op te leveren, maar veeleer schijnt weg te sterven.

Hetzelfde moet, zij het dan met zekere beperking, gezegd worden van de ontwikkeling die het Mahomedaansche geloof aan het leven veler volken schonk. Onze overtuiging dat Mahomed een valsche profet

was, behoef ons niet blind te maken voor de onmiskenbare verdienste, die het Mahomedaanisme in dit opzicht bezat. De Islam was niet tot één volk beperkt, maar is van volk tot volk getogen, en is geëindigd met tal van natien onder zijn invloed te brengen; en al was de Levant de zetel van zijn hoofdmacht, toch heeft de Islam tot diep in Indië, in den Indischen Archipel, in de binnenlanden van Afrika, en tot zelfs achter den Caucasus, in Rusland, zijn heerschappij weten te doen gelden. En tevens dient erkeend, dat, overal waar de Islam binnendrong, deze vervalschte openbaringsreligie een eigen, meest eenzelvigen stempel op het leven der volken gedrukt heeft. Door dit drukken op heel het menschelek leven van een eigen stempel was het dan ook bekwaam, om een geheel eigenaardige levensopvatting ingang te doen vinden, die op huislijk, maatschappelijk, staatkundig, wetenschappelijk, en zelfs schooneheidskundig gebied den stoot gaf tot een geringe ontwikkeling. Eens zelfs is er een tijd geweest, dat de Islam het Christendom voortuitliep, en aan zijn Aziatische hoogeschoolen helderder licht ontstak dan in de Christenwereld de volken bescheen. Het heeft niet lang geduurd, maar er is een tijd geweest, dat de Islam de leermeester was van het Christelijk Europa. Zij die zich aan Christelijke missie onder de Mahomedanen wagen, zonder dit helder in te zien, en nog altoos meer of min in den waan verkeeren, dat ze in den Islam met een gewone, laag staande afgoderij te doen hebben, oogsten, in de teleurstelling op hun werk, dan ook weinig anders dan de gerechte straf voor hun onkunde en oppervlakkig oordeel. Zelfs dient erkeend dat de Mahomedaansche ontwikkeling, waar ze in Heidsche landen uittoeg, door het onverbidde uitroepen van alle beeldenverering een keer in het volksbesef te weegbracht, waardoor ook een volk voor veel hoogere ontwikkeling rijpte. Edoch, en ook dit staat thans naar uitwijzen van de lessen der historie, en naar het oordeel van schier alle deskundigen vast, de ontwikkeling, die het Mahomedaanisme brengt is een beperkte, die zoodra ze zekere resultaten verkregen heeft, ophoudt, niet verder kan, en alsdan een toestand van versteening doet intreden. Juist in de oudste Mahomedaansche landen is de inzinking dan thans ook het sterkst. De eens geprikkelde geest is er weer ingesuft. Zoo in Tunis en Algiers, als in Klein-Azië en Bosnië waren de volkstoadanden almeer diep ellendig geworden. De Islam blijkt een ontwikkeling te brengen, die voor korten tijd opbloeit, maar wel verre van een profetie voor steeds rijkere toekomst in zich te dragen, onder den doem ligt van versteening en dood.

Op de overweging, dat de Islam zijn betrekkelijke kracht dankte aan de elementen van waarheid, die het deels uit Israël, en deels uit de oudste Christelijke ontwikkeling in zich opnam, kunnen we thans niet ingaan. Een zoo wonder verschijnsel als de Islam in de historie der volkeren is, eischt veel breedere beschouwing, dan deze vluchtige bespreking bieden kan. Slechts dient in het onderhavig verband het feit geconstateerd, dat de Islam veel meer dan de Indische, Chinese of oud-Amerikaansche beschaving een betekenis voor de wereldhistorie heeft, en dat het groote onderscheid tusschen den Islam eenzijdig is en de andere beschavingen anderzijds juist daarin gelegen is, dat die ander bijna geheel buiten elk contact met het Openbaringsleven bleven, terwijl daarentegen juist de Islam eerst opkomt nadat de Christelijke religie reeds de Levant veroverd had, en juist in streken waar de Christelijke kerk haar triomfen reeds gevierd had, het terrein vond voor zijn machtsontwikkeling. In de eeuwen die achter Golgotha liggen was nog nimmer een krachtige religieuze ontwikkeling van Arabië uitgegaan. Eerst nadat de Christelijke religie en op Arabië, en op heel de Levant had ingewerkt, blijkt uit de gisting van alle deze elementen een actie te zijn opgekomen, die Arabië tot di krachtbetoon prikkelde, en het veld deed winnen, omdat de Levant op deze nieuwe fase in de volksontwikkeling was voorbereid. Hoe hoog echter men de betekenis van deze door den Islam in het leven geroepen ontwikkeling ook moge aanslaan, toch blijkt ook van den Islam, dat hij een stroom is die verzandt, en die de kracht noch de roeping bezit, om de algemeene menschele ontwikkeling van ons geslacht te leiden. De Islam vormt een tusschebedrijf, een hoogst belangwekkend en zeer breed tusschebedrijf, maar hierbij blijft het. De hoofdbeding waarin de ontwikkeling van ons menschelek geslacht zich voortbeweegt, is niet door den Islam gevormd, maar door het Kruis van Golgotha.

Op dit onderscheid dient altoos scherp gelet. Tweeërlei rijke werking der gemeene

gratie, dient wel onderscheiden. Er is eenzijdig een geïsoleerde werking der gemeene gratie die, naar tijd en plaats beperkt, enkele volks groepen zegenet, maar die slechts een beperkte kracht van ontwikkeling bezit, en is het perk dier kracht eenmaal bereikt, of stilstaat of terugloopt en versteent. Het kenmerk van deze geïsoleerde werkingen der gemeene gratie is alzoo: 1°. dat ze plaatselijk gebonden is, en zich niet over heel de wereld uitbreidt; 2°. dat ze tijdelijk gebonden is, en slechts voor enkele eeuwen betekenis heeft; en 3°. dat ze na kort verloop haar vollen wasdom bereikt heeft, en dan niet verder kan. En daartegenover staat nu een geheel andersoortige lijn van de gemeene gratie, die het leven van ons geslacht als geheel draagt, en ons menschelek leven als zoodanig vooruithelpt en verder brengt. Vrucht van deze actie van de gemeene gratie is een menschele ontwikkeling, die zich niet bindt aan een enkele volks groep, maar bestemd is alle natien te zegenen. Een ontwikkeling die niet aan zekere eeuwen gebonden is, maar gestadig voortgaat in den loop aller eeuwen. En eindelijk een ontwikkeling, die niet gebonden is aan zekere tijd van vooruitgang, maar nog altoos verder voortschreed, en in elke nieuwe eeuw reuzenschreden vooruit deed, niet op één, maar op elk gebied van menschelek leven. Tot de eerste soort van actie der gemeene gratie behoort wat we in oud-Amerika, in China, in Japan, in Indië, en ten deele wat we in den Islam waarnemen. Tot de tweede soort werkingen van de gemeene gratie daarentegen is te rekenen de menschele ontwikkeling die in Babylon en Egypte begon, daarna in Griekenland en Rome tot voorloopig geëind kwam, althoos door het Christendom werd opgenomen, en sinds onder de auspiciën van het Kruis van Christus zich nu reeds achttien eeuwen lang in Europa en Amerika heeft voortgeplant. Kort gezegd zou men de eerste de speciale actie van de gemeene gratie ten dienste van enkele volken en tijden kunnen noemen, de tweede de generale actie van de gemeene gratie ten dienste van de ontwikkeling van ons menschelek geslacht. En die onderscheiding eenmaal aangenomen, komen we nu voor het feit te staan, dat die speciale ontwikkelingen buiten de Christelijke religie omgaan, maar dat die generale actie de gemeene gratie op de verschijning der Christelijke religie is aangelegd, en eerst door de Christelijke religie tot krachten bloei is gekomen.

Houdt ge nu wel in het oog, dat de actie van den Christus niet met zijn opvaren van den Olijfborg eindigt, maar eerst met zijn gezeten zijn aan de rechterhand des Vaders recht begint, dan wordt het duidelijk, hoe de Christus voor dit zijn tweede werk, als we het zoo noemen mogen, geheel aan deze generale lijn der gemeene gratie gebonden was, en hoe omgekeerd deze generale actie der gemeene gratie geheel door den Christus wordt beheerscht. Doch juist hierna is dan ook geoordeeld elke beschouwing, alsof het Christendom als een olievlak op de wateren der historie dreef; alsof de Christelijke kerk zich als een kruisenaar in deze wereld had te verbergen, zonder verband met het leven der wereld te onderhouden; en alsof geheel het werk der particuliere genade als een afzonderlijken stroom naast den stroom der gemeene gratie liep, zonder zich met zijn wateren te vermengen. Wat hierna geoordeeld ligt is het dualisme, dat natuur en genade als twee afzonderlijke sterven van elkander afscheidt, en niet verstaat hoe het één werk Gods is, dat én in de particuliere genade én in de gemeene gratie voltrokken wordt. Eén werk Gods in beide, dat in den Middelaar Gods en der menschen zijn verbandslig vindt; een verbandslig daardoor gewaarborgd en daaruit veridbaar, dat het Lam Gods dat de zonde der wereld draagt, tevens het Eeuwige Woord is, waardoor die wereld en al wat in die wereld is, geschapen werd. Het is niet zoo, dat de particuliere genade een eigen wereld apart te midden der aloude wereld schept, en nu die aloude wereld laat ondergaan en wegzinken, om straks een nieuw geschapen leven er voor in de plaats te stellen; maar het is en blijft dezelfde, aloude, eens door God geschapen wereld, die door de gemeene gratie in stand wordt gehouden, en die door de particuliere genade in haar levenskern hersteld en van de kanker in den wortel gezuiverd wordt. En zal in de voleinding der eeuwen eens dat genezingsproces ten einde toe zijn afgelopen, dan zal niet de eerste wereld te niet worden gedaan, om door een tweede wereld vervangen te worden, maar dan zal het de aloude eens door God geschapen, en door ons verdorven wereld van Adam zijn, die in Christus gered, blijken zal zulke verborgen krachten in zich te hebben gedragen, dat zij

het zelve is, die eens in heerlijkheid voor God zal staan, om zijn majesteit te verheerlijken.

Hieruit is het dan ook te verklaren, dat, als Rome en Griekenland, na Babylon en Egypte, ondergaat, aan de wereldkerk des Nieuwen Testaments de leiding der volkeren wordt toevertrouwd, en dat eerst van dat oogenblik af de gemeene gratie die nieuwe rijke banen intreedt, die haar onder de Christelijke religie ontloten worden. Wat wij thans de Christelijke wereld in Europa en Amerika noemen, vertoont ons de hoogste ontwikkeling van ons menschelek geslacht, die dusver in den loop der eeuwen gekend is, en alles profeteert, dat die ontwikkeling bestemd is, om nog lang al verder en verder voort te schrijden. Wel is nog niet te zeggen, of de afval van het Christendom die thans intrad, zal aanhouden, en of de ontzettende worsteling die het einde dezer tegenwoordige beëindiging zal kenmerken reeds naderende is. Ware dit zoo, dan zou natuurlijk de voortgang onzer menschele ontwikkeling haar keerpunt reeds bereikt hebben. Maar niet dit is het, waarnaar ons oordeel zich richt. Dan toch zouden we staan voor een intredende catastrofe, en hierna de historie zelve haar eindpaal nabij zijn. Maar ook zonder achter het gordijn te willen gluren, dat deze toekomst voor ons oog verbergt, staat voor ons als resultaat der historie vast, dat de generale actie der gemeene gratie, gelijk ze uit Babylon en Egypte, uit Griekenland en Rome opkwam, door het Christendom is opgenomen, en eerst onder de leiding van den Christus is opgeklimmen tot die algemeene menschele ontwikkeling, waartoe men zeggen kan, dat de historie, niet der afzonderlijke volken, maar der menschele recht begonnen is. En zoo mag derhalve gezegd, dat de gemeene gratie door den Vader voor den Zoon herleid is, niet alleen om zijn Vleeschwording mogelijk te maken; hem als 'Zoon des menschen' onder ons te doen wonen; hem den vorm en de taal voor zijn Evangelie te bieden; zijn verzoeningswerk door zijn sterven onder Pontius Pilatus tot stand te doen komen; en den wonderen ingang aan de Christelijke kerk in het Romeinse rijk te ontsluiten; maar veel meer nog, dat die zeldzame gemeene gratie door den Vader voor den Zoon bereid is, om eerst in en door den Christus de generale ontwikkeling van ons menschelek geslacht, ja sterker nog, een historie der menschele, in den rijken, diepen zin van dit woord mogelijk te maken.

„Mochtans is Hij ook wijs”.

Nochtans is Hij ook wijs, en Hij doet het kwaad komen, en trekt zijne woorden niet terug; maar Hij zal zich opmaken tegen het huis der boosdoenaren, en tegen de hulpe dergenen, die ongerechtigheid werken. Jes. 31: 2.

Ons zou schroom allicht weerhouden, misschien zelfs schuchterheid in het heilige verbieden, om van den hoogen en heiligen God tot een slimmen, waarwijzen berekenaar, in halfspottenden ernst te zeggen: „Wees nu zoo wijs als ge wilt... maar God is ook wijs.”

Van menschen spreken we zoo gereedelijk. Deel iemand u in vertrouwen een bedenksel mee, een plan dat hij beaamt, een vinding die hij bedacht heeft, en waarmee hij zijn concurrent of zijn tegenpartij hoopt te verslaan, dan is niets gewoner dan het antwoord: „Pas maar op, hij is ook niet dom.”

Een ondergeschikt officier, die aan zijn overste verlof vraagt tot een kleinen strooptocht, waarmee hij den vijand denkt te kunnen verrassen, krijgt zulk verlof niet licht zonder de bijvoeging: „Nu, probeer het, maar wees terdege op uw hoede, want de man die tegenover u staat is ook geen kind.”

Men staat dan voor overmoed; voor een overmoed die in te sterk zelfvertrouwen den wederpartijder onderschat; en dan waarschuwt men halfspottend met het zeggen: „Dat is nu alles heel wijs en glad door u uitgedacht. Ge zijt een vaardig planmaker. Maar... die ander... tegen wien ge het hebt, is ook bij de pinken. Zie maar toe, dat ge er niet inloopt.”

De spot schuilt dan daarin, dat ge in uw hart dan ander voor veel, veel wijzer houdt; maar alnu u op het ingebeelde standpunt van den overmoedigen durf plaatsend, den schijn aanneemt als hieldt ge hem voor den eigenlijken wijzen, en dien andere voor een, die ja... ook wijs is.

Eigenlijk hadt ge dan willen zeggen: Begin er maar niet aan, want bij de wijsheid van dien andere vergeleken, is al uw doornicht niets. Maar in steef daarvan belacht ge nu zijn inbeelding, stelt u aan alsof ge hem voor heel, heel wijs hieldt, en voegt er nu bij: „Daar die andere is toch ook wijs.”

En die spottent durft Jesaja hier nu in het